



In het rapport "Gezondheidsbeoordeling aanvraag aanpassing en uitbreiding geitenhouderij locaties Grotelseheide en Muizenhol te Bakel" worden de resultaten en de conclusies van de milieubelasting van de 2 geitenhouderijen, de zoönoterisico's en beoordeling van de kwaliteit van de leefomgeving in het onderzoeksgebied weergegeven. Hierbij wordt ook expliciet ingegaan op de sociaal maatschappelijke onrust die er heerst.

Op basis van deze resultaten en conclusies leest u in deze brief, na een korte beschrijving van de situatie, per deelaspect de belangrijkste conclusies en adviezen over de aangevraagde uitbreiding van de geitenhouderijen in relatie tot de kwaliteit van de leefomgeving.

Situatiebeschrijving

- o In onderstaande tabel wordt het aantal dieren in de vergunde en beoogde situatie weergegeven voor zowel de locatie Muizenhol als Grotelseheide.

| | vergund | beoogd | verschil |
|--|---------|--------|----------|
| Muizenhol | | | |
| Melkgeiten ouder dan 1 jaar, incl. lammeren tot 10 dagen | 0 | 2500 | +2500 |
| vleesvarkens | 1074 | 0 | -1074 |
| Grotelseheide | | | |
| Melkgeiten ouder dan 1 jaar, incl. lammeren tot 10 dagen | 688 | 688 | 0 |
| Paarden | 0 | 3 | +3 |

- o De geiten op de locatie Muizenhol worden in de beoogde situatie gehouden in een traditioneel huisvestingssysteem, waarbij mechanische ventilatie wordt toegepast. Op deze locatie loopt een aanvraag voor een luchtwasser. Het is nog niet zeker of die wordt toegekend. De geiten op de locatie Grotelseheide worden gehouden in een traditioneel huisvestingssysteem, waarbij mechanische ventilatie wordt toegepast.
- o Het gaat bij de melkgeitenhouderij locatie Grotelseheide en de beoogde melkgeitenhouderij locatie Muizenhol om een "Gesloten bedrijfsvoering op afstand". De lammeren worden binnen 10 dagen na de geboorte naar een opfokbedrijf getransporteerd waar alleen lammeren van dit bedrijf worden opgefokt. Als de dieren een jaar oud zijn komen ze weer terug naar de beide locaties. Er vinden dus geboortes plaats op de huidige en (t.z.t op de) beoogde locatie. Het is gunstig dat op het opfokbedrijf alleen geiten van deze ondernemer staan. Dit beperkt insleep van dierziekten, hetgeen een groter risico is bij menging van dieren van verschillende bedrijven.
- o De ondernemer geeft aan dat de mest van beide locaties afgedekt wordt opgeslagen en afgevoerd volgens de hygiëne eisen. In zijn hygiëneprotocol is aangegeven dat voor mest behalve wettelijke ook vrijwillige maatregelen worden uitgevoerd zoals de mest natmaken indien deze te droog is en dat de erkende transporteur de mest voor transport afdekt met zeil.



- Dichtstbijzijnde gevoelige bestemming:
 - Muizenhol: de dichtstbijzijnde gevoelige bestemming is gelegen op ongeveer 150m (Mathijseind 5). Dit verandert niet in de aangevraagde situatie.
 - Grotelseheide: de dichtstbijzijnde gevoelige bestemming is gelegen op ongeveer 25 m van het emissiepunt (Grotelseheide 2). Dit verandert niet in de aangevraagde situatie.
- Het meest nabijgelegen agrarische bedrijf voor de locatie Muizenhol is Mathijseind 10. Op dit bedrijf worden varkens gehouden.
- Er is voor de locatie Muizenhol sprake van een toename van het aantal transportbewegingen in de aangevraagde situatie.

Conclusie en advies

De belangrijkste conclusies en adviezen zijn opgesplitst naar onderwerp. Allereerst wordt ingegaan op de milieubelasting door de beide, individuele geitenhouderijen. Vervolgens wordt ingegaan op de kwaliteit van de leefomgeving. Hierbij wordt aandacht besteed aan de achtergrondgeurbelasting door alle veehouderijen in de directe omgeving van de beide locaties, de cumulatie van endotoxine, ammoniak, de ontwikkeling van de N279 en landschappelijke inpassing. Tot slot wordt ingegaan op het aspect zoönose en de sociaal maatschappelijke onrust.

1. Betreffende de milieubelasting door geitenhouderijen gelegen aan Muizenhol 1 en Grotelseheide 4:

- **Emissies geur, fijnstof en ammoniak**
 - Emissies Muizenhol (worst case scenario: zonder luchtwasser, met mechanische ventilatie):
 - De geuremissie neemt ten opzichte van de huidige situatie in de beoogde situatie toe van 24.702 naar 47.000 OU/jaar.
 - De fijnstofemissie neemt ten opzichte van de huidige situatie in de beoogde situatie af van 164.322 naar 47.500 g/jaar.
 - De ammoniakemissie neemt ten opzichte van de huidige situatie in de beoogde situatie toe van 3.222 kg/jaar naar 4.750 kg/jaar.
 - Emissies Grotelseheide
 - Voor Grotelseheide gelden nauwelijks wijzigingen in de emissies ten opzichte van de huidige situatie. Het aantal geiten blijft gelijk, enkel komen er drie paarden bij.
 - Door omwonenden zijn zorgen geuit over de opslag, overslag en het uitrijden van mest. Ook de mest kan tot een emissie naar de omgeving leiden. In de Q&A van het Kennisplatform worden de vragen zoals gesteld hierover door de omwonenden beantwoord. Desondanks blijkt uit de reacties op de bijeenkomst op 7 april dat er nog veel zorg hieromtrent blijft bestaan.



Advies ten aanzien van emissies

- De GGD vindt dat een toename van de emissie in het kader van omgevingsbewust handelen en zorgvuldige veehouderij geen gewenste situatie is. De GGD vindt het belangrijk dat er sprake is van een afname van de fijnstofemissie in de beoogde situatie. De GGD adviseert de gemeente om in overleg met de ondernemer de proefstalstatus met betrekking tot de luchtwasser tot uitvoer te brengen en hierbij aandacht te hebben voor de monitoring. Dit betreft de technische monitoring, maar ook het monitoren of de beoogde reductie met de luchtwasser daadwerkelijk gerealiseerd wordt en de monitoring van de klachten uit de omgeving.
- De handeling en opslag van mest kan ook leiden tot een extra belasting voor omwonenden. De ondernemer heeft een hygiëneprotocol opgesteld waarin onder andere de wijze waarop met mest wordt omgegaan beschreven. De gemeente wordt geadviseerd de voorschriften uit het hygiëneprotocol op te nemen in de vergunning of hiernaar in de vergunning te verwijzen en toezicht te houden op de naleving van dit protocol.
- **Voorgrondgeurbelasting**
 - Muizenhol: De GGD constateert dat de voorgrondgeurbelasting op de hoogst belaste gevoelige bestemming in zowel het buitengebied als in de woonkern daalt in de situatie zonder luchtwasser, maar met mechanische ventilatie ten opzichte van de huidige situatie. In de huidige vergunde situatie bedraagt de voorgrondbelasting op de hoogst belaste gevoelige locatie in het buitengebied (Mathijseind 5) 12 OU/m³. In de aangevraagde situatie zonder luchtwassers (met mechanische ventilatie) neemt deze op de hoogst belaste gevoelige locatie (zelfde adres) af tot 7,1 OU/m³. In de huidige situatie bedraagt de voorgrondgeurbelasting op de hoogst belaste gevoelige locatie in de woonkern (Arcenlaan 50 te Helmond) 0,7 OU/m³. In de aangevraagde situatie zonder luchtwasser (met mechanische ventilatie) neemt deze op de hoogst belaste gevoelige locatie (zelfde locatie) af tot 0,5 OU/m³. Er wordt daarmee in de beoogde situatie voldaan aan de gezondheidskundige advieswaarde voor het buitengebied (10 OU/m³) en de woonkern (5 OU/m³). Hoewel de geuremissie toeneemt, geldt tegelijkertijd dat de belasting op de gevoelige bestemmingen daalt. Dit wordt veroorzaakt door een wijziging in de emissiepunten en doordat mechanische ventilatie wordt toegepast waardoor de emissies meer worden verspreid in de omgeving.
 - Grotelseheide: De GGD constateert dat de voorgrondgeurbelasting in de huidige situatie op de hoogst belaste locatie (Grotelseheide 2) 13,8 Oue/m³ bedraagt. Op 5 adreslocaties in het buitengebied is sprake van een wettelijk overbelaste situatie voor geur: de voorgrondgeurbelasting overschrijdt de huidige gemeentelijke geurnomen. In de beoogde situatie zal dit niet wijzigen. De hoogst belaste locatie in de woonkern ten gevolge van de Grotelseheide 4 is Mosbloemsingel 12 te Helmond (0,2 Oue/m³).



Advies ten aanzien van voorgrondgeurbelasting:

- De ontwikkeling aan de Muizenhol voldoet aan de gezondheidkundige advieswaarde voor wat betreft de voorgrondgeurbelasting wanneer uitgegaan wordt van het worst case scenario. Er is op basis van dit aspect geen belemmering om de ontwikkeling geen doorgang te laten vinden. De GGD pleit ervoor dat gestreefd wordt naar een zo laag mogelijke geurbelasting op de woningen (Alara principe). De GGD heeft dan ook een voorkeur voor de inzet van de proefstalstatus met luchtwasser. Een verdere ontwikkeling aan de Grotelseheide is op basis van de voorgrondgeurbelasting niet acceptabel. De GGD adviseert de gemeente in overleg met de ondernemer na te gaan of de huidige voorgrondgeurbelasting op de locatie aan de Grotelseheide terug gedrongen kan worden.

- **Fijnstof (PM10)/ endotoxine**
 - Muizenhol: Er wordt voldaan aan de door de GGD gehanteerde advieswaarde voor fijnstof (PM10), zijnde $31,2 \mu\text{g}/\text{m}^3$. De individuele bijdrage van het bedrijf aan de fijnstof concentratie bedraagt in de vergunde situatie maximaal $0,16 \mu\text{g}/\text{m}^3$ op de woning van Mathijseind 5. In alle doorgerekende scenario's neemt dit af en ligt rond de $0,05 \mu\text{g}/\text{m}^3$.
 - Grotelseheide: Er zijn nog geen gegevens bekend over de fijnstofbelasting Grotelseheide.
 - De GGD is van mening dat endotoxinen een betere parameter is dan fijnstof. Op dit moment is het voor geitenbedrijven nog niet mogelijk een berekening te maken van de afstand waarbinnen het waarschijnlijk is dat de endotoxineconcentratie de gezondheidkundige advieswaarde overschrijdt. Uit de endotoxine onderzoeksrapporten blijkt wel dat de fijnstof emissie (PM10) van geitenstallen laag is en dat het endotoxine gehalte in dat stof ook laag is.

Advies ten aanzien van fijnstofbelasting:

- De ontwikkeling aan de Muizenhol voldoet aan de door de GGD gehanteerde waarde van $31,2 \mu\text{g}/\text{m}^3$. Bovendien neemt de emissie van fijnstof in de beoogde situatie af. Er is op basis van dit aspect geen belemmering om de ontwikkeling geen doorgang te laten vinden.

- **Afstanden**
 - Muizenhol: Op dit moment ligt de meest nabijgelegen gevoelige bestemming op 150 meter afstand van het bedrijf aan de Muizenhol. Er liggen inclusief de meest nabijgevoelige bestemming 3 burgerwoningen in een straal van 250 meter (Mathijseind 1a, 5 en 8). Er liggen in dit gebied daarnaast nog 6 woningen die zijn aangemerkt als (voormalige) agrarische bedrijfswoningen. De bebouwde kom ligt op zo'n 800 meter.
 - Grotelseheide: Er liggen +/- 10 woningen binnen een straal van 250 meter om de Grotelseheide 4. Er ligt 1 woning op minder dan 25 meter van het bedrijf (Grotelseheide 2 ligt op 12,5 meter van de hoek van het gebouw, de afstand tot de dierenverblijven is 25 meter). Deze locatie ligt op circa 1 kilometer afstand van de bebouwde kom Helmond.



Advies ten aanzien van afstanden

- In het artikel van J. de Wolf wordt aangegeven dat de gezondheid gebaat is bij een afstand van minimaal 250 meter tussen intensieve veehouderij en burgerwoning. Gezien het feit dat bij geiten sprake is van bedrijfsvoering met periodieke lammeren (allemaal tegelijk), mestafvoer maar eens in de zoveel maanden plaatsvindt en dat er zorg is over de effectiviteit van het mechanisch ventilatiesysteem, is de GGD van mening dat er voldoende redenen zijn om voorsnog de streefstand van 250 meter tot de meest nabijgelegen gevoelige bestemming aan te houden. Dit betekent dat er in de huidige en beoogde situatie woningen zijn - zowel rondom de Muizenhol als Grotelseheide - die naar mening van de GGD te dicht bij de geitenstallen gelegen zijn. De gemeente wordt geadviseerd in overleg met de ondernemer en de omwonenden na te gaan op welke wijze de afstand tussen bedrijf en woningen vergroot kan worden.
- In het medisch onderzoek (onderdeel van het VGO onderzoek) is een verband gevonden tussen longontstekingen en het wonen in de buurt van geitenbedrijven. De gegevens worden door de onderzoekers verder geanalyseerd en meer onderzoeksresultaten worden medio mei 2017 verwacht. De GGD adviseert de gemeente dringend om deze uitkomsten af te wachten en mee te nemen in de besluitvorming over de aangevraagde vestiging van het geitenbedrijf.

2. Betreffende de leefkwaliteit in het onderzochte gebied

○ **Achtergrondgeurbelasting**

- Muizenhol: De GGD constateert dat de achtergrondgeurbelasting op de hoogst belaste gevoelige bestemming in zowel het buitengebied als in de woonkern daalt in de worst case situatie (mechanische ventilatie, geen luchtwasser) ten opzichte van de huidige situatie. Er wordt in de beoogde situatie niet voldaan aan de gezondheidskundige advieswaarde voor het buitengebied (10 OU/m³) en de woonkern (5 OU/m³).
Uit de berekeningen blijkt dat het bedrijf hier geen significante bijdrage aan levert. De omwonenden geven tijdens de bijeenkomsten wel aan dat geurhinder een bedreiging van de kwaliteit van de leefomgeving is.
- Grotelseheide: Er zijn (nog) geen gegevens beschikbaar over de achtergrondbelasting voor geur.

Advies ten aanzien van de achtergrondgeurbelasting

- De hoge geurbelasting op de gevoelige bestemmingen in het onderzochte gebied heeft extra aandacht. Op basis van de algemene blootstellingresponsrelaties voor cumulatieve geurbelasting verwacht de GGD dat het percentage geurgehinderden in het onderzochte gebied boven de 20% ligt. De werkelijke hinder die in de praktijk wordt ervaren, wordt bepaald door meerdere factoren (zoals intensiteit, gewenning en vertrouwdheid met de bron en individuele kenmerken). Ook communicatie beïnvloedt hoe hinder ervaren wordt.



Uit de bijeenkomsten blijkt dat omwonenden veel stank ervaren. De GGD adviseert om naar oplossingen te zoeken die de cumulatieve geurbelasting terugbrengt, of in ieder geval verdere belasting voorkomt. Hiervoor is een gebiedsgerichte aanpak vereist. Hierin moeten in ieder geval de burgers van de woonkern, buitengebied en de ondernemers van (veehouderij-) bedrijven in de omgeving betrokken worden.

- In de doorgerekende scenario's is ook de achtergrondgeurbelasting berekend voor de situatie met een luchtwasser. De gemeente wordt geadviseerd de berekeningen ten aanzien van de achtergrondgeurbelasting te herzien als de definitieve emissiefactoren proefstalstatus er zijn.

- **Endotoxine**

- De GGD is van mening dat endotoxine een betere parameter is dan fijnstof. Uit recent onderzoek¹ blijkt dat de huidige toetsingskaders voor fijnstof en geur bij pluimveebedrijven (vleeskuikens en leghennen) niet voldoende beschermend zijn tegen het overschrijden van de door de Gezondheidsraad gestelde endotoxinegrenswaarde (30 EU/m³). Op dit moment ontbreekt het nog aan wettelijke modelleringsinstrumenten om de endotoxinen-concentratie voor veehouderijen te duiden. Door het Ondersteuningsteam² is een handreiking ontwikkeld om voor varkens en pluimvee aan de hand van de fijnstofemissie de minimale afstand, op basis van de endotoxine advieswaarde van de Gezondheidsraad te berekenen. Binnen deze afstand ligt de berekende endotoxine concentratie boven de gezondheidkundige advieswaarde voor endotoxine.

Voor de omgeving is in het rapport "Gezondheidsbeoordeling aanvraag aanpassing en uitbreiding geitenhouderij locaties Grotelseheide en Muizenhol te Bakel" een indicatieve endotoxine kaart opgenomen voor de huidige situatie, waarin ook de endotoxinecirkel voor Muizenhol- zijnde een varkenshouderij – is opgenomen.

Uit de endotoxine onderzoeksrapporten blijkt dat de fijnstof emissie (PM10) van geitenstallen laag is en dat het endotoxine gehalte in dat stof ook laag is. Dit betekent dat de bijdrage van geitenhouderijen aan de cumulatie van endotoxinen in het onderzochte gebied beperkt is. Naar verwachting zal de endotoxineblootstelling bij de ontwikkeling van de Muizenhol 1 naar een geitenhouderij derhalve afnemen.

Advies ten aanzien van cumulatie endotoxine

- Medio mei 2017 worden nadere analyses uit het vervolgonderzoek VGO onder andere over de relatie geitenhouderij en gezondheidseffecten verwacht. De gemeente wordt geadviseerd deze ontwikkelingen en ontwikkelingen over modellering van endotoxine in de gaten te houden.

¹ Emissies van endotoxinen uit de veehouderij, Ogink, N, et al. 2016

² Notitie Handelingsperspectieven Veehouderij en Volksgezondheid: Endotoxine toetsingskader 1.0 Ondersteuningsteam Veehouderij en Volksgezondheid 25 november 2016



o **Ammoniak**

- o De ammoniakemissie neemt in de beoogde situatie toe van 3.222 kg/jaar naar 4.750 kg/jaar. Uit het VGO onderzoek blijkt dat mensen in de hele regio een lagere longfunctie hebben wanneer de concentratie ammoniak in de lucht hoog is. Waarschijnlijk is het niet het ammoniak zelf dat dit effect veroorzaakt, maar wordt dit veroorzaakt door fijnstofdeeltjes die worden gevormd doordat ammoniak met andere stoffen in de lucht reageert. Deze deeltjes verplaatsen zich over grote afstanden waardoor de effecten zich mogelijk ook in een groter gebied kunnen voordoen. Gezien het feit dat de emissie van ammoniak indirect via de vorming van secundair fijn stof tot een gezondheidseffect in een groot gebied kan leiden, is de GGD van mening dat gestreefd dient te worden naar een verlaging van de emissie om zo de concentratie secundair fijnstof in de leefomgeving terug te dringen.
- o De concentratie waarbij ammoniak tot een acuut toxisch effect zal leiden, zal door de ammoniakemissie niet worden bereikt.

Advies ten aanzien van ammoniak

- o Bovenstaande is voor de GGD aanleiding om ten aanzien van het aspect ammoniak niet negatief te adviseren over deze individuele aanvraag. Wel wordt door de GGD in het kader van de resultaten van het VGO onderzoek op landelijk niveau aandacht gevraagd voor een verlaging van de ammoniak emissie in totaliteit om zo te komen tot een reductie van het secundair/ ultrafijnstof.

o **Ontwikkeling N279**

- o De weg N279 wordt omgelegd als onderdeel van de Ruit. In de planning van de Provincie staat dat in het voorjaar van 2017 het MER rapport gereed is. Dan wordt ook duidelijk of er een omleiding aangelegd wordt of dat het huidige tracé gebruikt wordt voor de N279. In 2010 kwamen over het drukste wegdeel ongeveer 18.000 motorvoertuigeenheden per etmaal. De verwachting is dat deze weg drukker gaat worden in de toekomst.

Advies ten aanzien van ontwikkeling N279:

- o Op basis van de te verwachten MER rapportage wordt inzichtelijk wat de milieubelasting is van een mogelijke omlegging van de N279. De gemeente wordt geadviseerd de milieubelasting afkomstig van het verkeer over deze weg (geluid en fijnstof) en de milieubelasting afkomstig van de veehouderij in het gebied op kaarten inzichtelijk te maken, zodat duidelijk wordt waar mogelijk sprake is van een stapeling van milieufactoren.

o **Landschappelijke inpassing**

- o In de rapportage wordt aangegeven dat de bewoners zich zorgen maken over de landschappelijke inpassing van de geitenhouderij aan de Muizenhol. Door de ondernemer is geen informatie aangeleverd op welke wijze hij het gebied landschappelijk wil inpassen.



Advies ten aanzien van landschappelijk inpassing

- De GGD vindt het belangrijk dat landschappelijke inpassing in de afweging bij de vergunningaanvraag door de gemeente worden meegenomen, omdat het bedrijf in de nabijheid van gevoelige bestemmingen ligt. De aanwezigheid van groen is positief geassocieerd met de ervaren gezondheid van bewoners zowel in een stedelijke als plattelandse woonomgeving en vermindert bijvoorbeeld de ervaren geluidshinder ofschoon het feitelijke geluidsniveau niet wordt verlaagd (informatieblad Groen en Geluid GGD werkgroep groen en gezondheid, 2012). Ook kan de aanwezigheid van lokaal groen de concentraties luchtverontreinigende stoffen in de lucht verlagen, doordat de verontreinigingen op de vegetatie worden gedeponereerd of geabsorbeerd. Hierover loopt nog onderzoek.

3. Zoönosen

- Muizenhol:
 - Door de ondernemer is een uitgebreid hygiëneprotocol beschreven waaruit blijkt dat de ondernemer voornemens is dit actief in te voeren aan de Muizenhol.
 - Ondernemer geeft met betrekking tot het uitmestverbod tot 30 dagen na het afloop van het lammerseizoen aan "uiteraard aan uitrijen te voldoen". Mest zou ook opgeslagen worden gedurende 90 dagen.
 - De ondernemer is voornemens op de stal een luchtwasser toe te passen. Wanneer enkel mechanische ventilatie wordt toegepast, zou dit kunnen bijdragen aan het verspreiden van ziekteverwekkers over grotere afstand (weliswaar in lagere concentraties). Dit is denkbaar bij bacteriën zoals de Coxiella burnetii (verwekker van Q-koorts). Voor ziekteverwekkers die minder resistent zijn voor blootstelling aan lucht, UV etc. kan mechanische ventilatie een voordeel zijn. Wanneer een luchtwasser wordt toegepast, kan dit, naast een positief effect op de geur- en fijnstofbelasting ook een gunstig effect hebben op verlagings van zoönotische risico's. Hierover is echter nog weinig bekend in de literatuur.
- Grotelseheide
 - De stal aan de Grotelseheide is een open stal, waarbij aan de zijkanten lierbaar zeil is aangebracht zodat luchtinlaat te reguleren is en de stal mechanisch geventileerd kan worden. Het is de GGD niet duidelijk of hiermee verwaaiing van ziekteverwekkers naar de omgeving direct vanuit de stal ook niet meer mogelijk is, zoals bij een gesloten stal. Mechanische ventilatie zou kunnen bijdragen aan het verspreiden van ziekteverwekkers over grotere afstand (weliswaar in lagere concentraties). Dit is denkbaar bij bacteriën zoals de Coxiella burnetii (verwekker van Q-koorts). Voor ziekteverwekkers die minder resistent zijn voor blootstelling aan lucht, UV etc. kan mechanische ventilatie een voordeel zijn.
 - Ondernemer geeft aan niet met schone en vuile wegprincipe te werken. Wel zou er gebruik gemaakt worden van hygiënesluis, douche en bedrijfskleding.



Dit is met elkaar in tegenspraak en het is het advies aan de gemeente om na te gaan of de huidige situatie voldoet aan de hygiëne-eisen en of hier verbetering mogelijk is.

- Er is op het moment van advisering nog geen bedrijfsgezondheidsplan voorhanden, dit terwijl het bedrijf al geruime tijd "in bedrijf" is.

Advies

- Omdat de GGD signalen heeft ontvangen dat de ondernemer zich op de in bedrijf zijnde locatie (Grotelseheide) niet aan deze termijn zou hebben gehouden, adviseert de GGD de gemeente zich ervan te vergewissen dat de ondernemer de regelgeving rondom mestuitrijden en mestopslag naleeft alvorens een vergunning op een locatie Muizenhol te verlenen.
- De GGD adviseert de gemeente toe te zien op naleving van de door de ondernemer voorgenomen hygiënemaatregelen en te handhaven bij niet naleven.
- Het advies aan de gemeente is om op korte termijn aan de ondernemer te vragen een bedrijfsgezondheidsplan te overleggen.
- De GGD adviseert de gemeente om de ondernemer erop te wijzen dat van hem verwacht wordt dat het Certificaat Kwaliteit jaarlijks behaald wordt en hierop toe te zien.
- Voor omwonenden is het van groot belang dat zij het optreden van zoönosen (dierziekten die ook voor mensen besmettelijk zijn) tijdig weten wat er gaande is op het bedrijf en hoe zij kunnen handelen. De GGD adviseert de gemeente toe te zien dat afspraken rondom communicatie over zieke en dode dieren tussen de ondernemer en zijn burens tot stand komen en nageleefd worden. Communicatie is niet alleen van belang bij zoönotische (van dier op mens overdraagbare) ziekteverwekkers maar ook bij niet-zoönotische ziekteverwekkers omdat dat voor de omwonenden niet te onderscheiden is.
- Of de paardenmest met geitenmest afgevoerd mag worden zal de ondernemer met zijn mesthandelaar moeten bespreken en hier afspraken over maken.

4. Sociaal maatschappelijke onrust

Gezondheid is meer dan de afwezigheid van lichamelijke ziekte en pijn. De aangevraagde ontwikkeling geeft niet alleen onrust, maar lijkt ook een bron van chronische stress te zijn. Waardevermindering, het gevoel 'gevangen' te zijn in de situatie en hier zelf weinig grip meer op te hebben, verminderd gevoel van veiligheid, afgenomen sociaal welbevinden en andere persoonlijke en werkgerelateerde stressbronnen kunnen ook maken dat mensen zich minder gezond voelen. Het ligt daarom voor de hand om in besluitvorming over de aanvraag Muizenhol bij de afweging van gezondheidsrisico's, ook met deze aspecten rekening te houden.

Wat de oorzaak ook is, langdurige stress kan resulteren in klachten, zoals maagproblemen, gebrekkige eetlust, hoofdpijn, slapeloosheid of nachtmerries, hartkloppingen, ademhalingsproblemen, lusteloosheid of verslechtering van al bestaande medische problemen.



Ook kan aanhoudende stress zorgen voor verminderde concentratie, besluiteloosheid, voortdurend denken aan problemen, gespannen en geprikkeld zijn, of snel agressief reageren. Dat heeft invloed op het functioneren van mensen en/of op de situatie in het gezin.

In bijlage 1 van deze adviesbrief worden de algemene psychosociale vragen die door de bewoners zijn geuit, beantwoord.

Advies sociaal maatschappelijke onrust

Gezien bovenstaande en ondersteund met de observaties van de GGD tijdens de bijeenkomsten die zijn gehouden met de bewoners, adviseert de GGD de gemeente om deze psychosociale effecten en daarmee samenhangende gezondheidsrisico's van de omwonenden mee te wegen bij het besluit voor het wel of niet verlenen van de gevraagde vergunning. In onderstaande items wordt dit advies nog nader gespecificeerd.

Waar mogelijk bronnen van stress wegnemen, waar nodig aandacht geven aan de gevolgen van stress. Om dit tot uitvoer te brengen adviseert de GGD de volgende mogelijkheden na te gaan:

- inventariseren of huisartsen in dit gebied veel met dergelijke klachten te maken krijgen, nagaan of extra ondersteuning aan hulpverleners of sleutelfiguren (bijv. sociale teams) nodig is voor signaleren en zo nodig doorverwijzen. De GGD kan u hierbij ondersteunen.
- Op informatiepagina's over de situatie of hieraan gerelateerde onderwerpen kan ook (een link naar) informatie van de GGD worden opgenomen over omgaan met stress(klachten) en adressen waar men terecht kan. Dit is een *aanvullende* maatregel, die niet werkt zonder daadkracht in het omgaan met de risico's (waarvan de beslissing rond de geitenboerderij één onderdeel is) en het wegnemen van stressbronnen (desnoods door mensen te helpen om ergens anders te gaan wonen). Ook erkenning voor het gegeven dat mensen stress ondervinden of langdurig ondervonden hebben, is relevant. Het is duidelijk hoe moeilijk het is om de stressbronnen helemaal weg te nemen. Zolang dat niet echt kan, moet er ook aandacht zijn voor de gevolgen.

Hoewel nooit voor een bedrijfsmatige activiteit het optreden van gezondheidsrisico's volledig kan worden uitgesloten is het belangrijk dat alle betrokken partijen vertrouwen krijgen in elkaar.

Daarom adviseert de GGD de gemeente te **werken aan vertrouwen en de goede relatie met de burgers** door:

- Erkenning van de bezorgdheid en het serieus nemen van vragen. Van belang is om in de toelichting op besluiten concreet te verwoorden hoe deze gesprekken hebben bijgedragen aan de gedachtevorming, bijvoorbeeld over voorwaarden waaronder het bedrijf kan uitbreiden. En om maatregelen te nemen die omwonenden laten zien dat zij serieus genomen worden, te controleren of die maatregelen daadwerkelijk worden uitgevoerd en zichtbaar consequenties te verbinden aan het afwijken hiervan.



- Tijdig en transparant te communiceren in deze situatie en over hieraan gerelateerde onderwerpen, bijvoorbeeld met een speciale webpagina (als gemeente of met meerdere gemeenten samen) of een nieuwsbrief. Die communicatie moet verder gaan dan procesinformatie of uitleg van regels en procedures: het vergt openheid over gezondheidsrisico's en wat de gemeenten daarvan vinden, wat ze doen om ze minimaal te houden en hoe opgetreden wordt als iets mis dreigt te gaan.
- Korte lijnen: zorg voor een duidelijk 'adres' (mail/telefoon) bij de gemeente voor vragen. Op dit moment kan de omgeving hun klachten bij de gemeente indienen. De gemeente treedt dan in overleg met de ondernemer.

Om zorgvuldig om te gaan met klachten adviseert de GGD de gemeente om de ondernemer een klachtenprotocol op te laten stellen. Door een klachtenprotocol in de milieuvergunning op te nemen heeft de gemeente handhavingsgrond bij de afhandeling van (geur)klachten.

In het geval van klachten kunnen de ondernemer en gemeente gezamenlijk een klachtenanalyse uitvoeren die in beeld brengt wat omwonenden als hinderlijk ervaren, en wordt het mogelijk om gerichte maatregelen te nemen.

- In het overleg op 7 april is gesproken over de wijze waarop de ondernemer de omwonenden actief informeert over actuele zaken op het bedrijf zoals bijvoorbeeld zieke dieren. De bewoners hebben daarbij aangegeven schriftelijke informatie te willen ontvangen. De ondernemer zegt toe dat hij dit wil doen. Om vertrouwen van de omwonenden in de ondernemer te herstellen is het van groot belang dat de gemeente toeziet op naleving van de afspraak dat hij omwonenden informeert bij ziekte of uitval van dieren (zeker wanneer dit meer is dan de normale ziekte of uitval in de koppel). Hij kan dit zelf doen of hulp van de dierenarts hierbij invoeren. Deze kan desgewenst ook contact met de GGD opnemen om te bespreken wat het handelingsperspectief voor de omwonenden is. Communicatie is niet alleen van belang bij zoönotische (van dier op mens overdraagbare) ziekteverwekkers maar ook bij niet-zoönotische ziekteverwekkers omdat dat voor de omwonenden niet te onderscheiden is.
- De GGD adviseert te blijven werken aan verbeteren van de verhoudingen tussen gemeente-bewoners-ondernemer en exploreren of een dialoogtraject (nog) mogelijk is waarbij de inzet is komen tot oplossingen en voorwaarden waaronder voorgenomen ontwikkelingen gestalte kunnen krijgen. Hiervoor zal eerst herstel van vertrouwen nodig zijn.

Aandacht geven aan versterking van sociale structuren.

- Onderzoek laat zien dat sociale steun vaak werkt als 'buffer' – mensen die veel steun ervaren vanuit hun omgeving, zich onderdeel voelen van een gemeenschap, hebben minder klachten. Destijds heeft de Q-koorts ook ingrijpende gevolgen gehad voor de sociale cohesie. Het is van belang om na te gaan of de uitbreiding van de boerderij daar nu ook consequenties voor zou hebben. Ook kan actief gekeken worden naar mogelijkheden om sociale structuren te versterken, bijvoorbeeld samen met sleutelfiguren (bijv. dorpsondersteuner, predikant/pastoor, sportcoach, wijkraden, jongerenwerkers/scholen etc.)



Brabant-Zuidoost

- De boeren en hun gezinnen, hun positie in de gemeenschap en de impact van de situatie op hen mag niet uit het oog verloren worden (in gesprek kijken waar zij behoefte aan hebben).

Samenvattend:

De GGD adviseert de gemeente gezien de specifieke situatie op dit moment deze vergunning nu niet te verlenen en het besluit uit te stellen over de vergunningaanvraag gezien de psychosociale problematiek die speelt, de risico's van de cumulatieve geurbelasting, de zorgen over de controle en beheersbaarheid van hygiënemaatregelen en de nieuwe op korte termijn te verwachten onderzoeksuitkomsten VGO.

Als u nog vragen heeft over dit advies, kunt u contact opnemen met team GMV, telefoonnummer 0900 3 68 68 68.

Met vriendelijke groet,

drs. H.E. (Ellis) Jeurissen, MA
Directeur Publieke Gezondheid